

Il-Huttafa

numru 98

Mejju - Ġunju 2010

Xewk Isfar
tar-Ramel

il-magazın ta' Klabb Huttaf

Damigella
kugina żgħira tal-mazzarelli
ritratt ta' Victor Falzon

Hej Hejbieb!

editorjal

Fuq il-lemin taraw l-arma tas-Sena Internazzjonali tal-Biodiversità. Kif taraw fiha hemm is-sena 2010 u mdaħħlin qalb in-numri hemm stampi ta' hut u mewg, siġra, fjamingu u anke raġel u tifel. Dak il-logo ifakkarna li aħna l-bnedmin ukoll niffurmaw parti min-natura.

Ħafna minna ngħixu f'postijiet fejn tittawwal mit-tieqa u ma tara xejn ħlief bini u konkos u toroq. Bilkemm tara pjanta waħda. Dan hija ħasra kbira għax meta ngħixu maqtuġhin minn man-natura spiss ninsew kemm għandna bżonnha.

L-affarijiet li jzommu ġisimna ħaj jiġu kollha min-natura: dawn huma l-arja, l-ilma u l-ikel. Bla arja immutu fi ftit minuti, u kif żgur li tafu, l-arja tiġi mill-weraq aħdar tal-pjanti. Il-Wii, il-mowbajls, l-iPods u t-televixins HD kollha invenzjonijiet tal-ġenn u divertenti, imma jekk jaqbadna l-ġuħ naħseb ħadd minna ma jmur jiekol il-maws tal-kompjuter hux! :)

Insomma, nispera tmorru tajjeb fl-eżamijiet ħalli mbagħad tgawdu l-vaganzi b'moħħkom mistrieħ.

2010 International Year of Biodiversity

Victor

Victor Falzon
l-editur

X'għandna?

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
X'għandna mid-dinja?	4
Lura Malta...	4
X'nista' nara tgħid?	5
L-iSkrepbuk tal-Fjuri	5
Proġett Garnija	6
Dawk ta' Tmien Saqajn	7
Tlaqna għaċ-Ċief	8
Attività	8
Il-Makkja	9
Nilagħbu tikka	10
Gallerija	10
Tgħidx ħmerijiet!	11
Ntiefet tan-Natura!	11
Mill-Arti ta' Pau	11

il-kumitat

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio • Matthew Borg Cardona • Desirée Falzon • Victor Falzon

il-kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel 21347644 / 21347645 / 21347646
mejl info@birdlifemalta.org
imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

il-klabb

Klabb Futtaf huwa t-taqsimta ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taħt it-18-il sena. Il-Klabb jorganizza harġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, mixjiet, harġgiet bil-lanċa, u naghmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xaharejn nohorġu wkoll il-magażin Il-Futtafa li l-membri jirċievu d-dar bil-posta. Bħalissa fil-Klabb qegħdin xi 1100 membru. Shubija fi Klabb Futtaf hija €7 fis-sena.

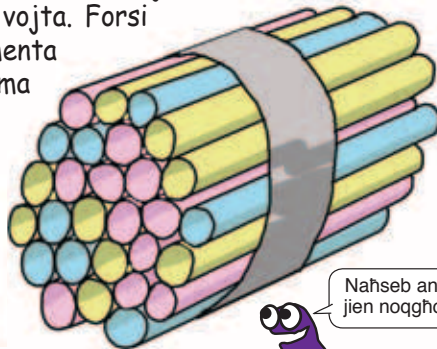
©BirdLife Malta, Ġunju 2010
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

Biex ngħinu l-biodiversità...

Idea biex tħajjar iktar biodiversità żżurlek il-ġardina, il-bitħa jew anke l-bejt tad-dar hija billi tipprovdi dar għal xi naħal jew znażan. Sib ftit stro mill-kbar (tal-plastik iservu iktar), qasqashom biċċiet ta' xi 8cm, u orbothom faxx bit-tejp kif hemm fl-istampa. Sodd naħa minnhom bil-plastisin jew b'biċċa kartuna. Issa sib rokna kennija u waħħalhom fiha, bit-toqob iħarsu 'l barra. Hawn naħal u znażan li ma jibnux xehda imma jbejtu f'ħofor jew zkuk vojta. Forsi jithajru jużaw l-istro tiegħek! Esperimenta b'tulijiet u postijiet differenti u ara liema l-iktar li jirnexxu.

Victor Falzon

Nahseb anke jien noqghod!

Ix-Xewk Isfar tar-Ramel (Sand Oyster Thistle) tagħmel fjuri oranġjo safranin ileqqu. Mhux billi xewka, hija xorta pjanta sabiħa, anzi din il-pjanta hija ftit skarsa għax tikber fl-għaram tar-ramel (bl-Ingliż *sand dunes*), ambjent rari f'Malta. Ritratt ta' Victor Falzon.

mal-faċċata

Desirée Falzon

Prosit!
Issa fejn se
norqod?

iz-zabru

Fleqq, ghandi sleeping
bag jekk trid!

Dan l-aħħar żabru s-siġar fi Pjazza Assedju fil-Belt Valletta. Jekk tiftakru, dil-pjazza semmejnha ftit ilu f'*Il-Huttafa* 96 meta ġibna artiklu fuq ir-roost taz-Zakak Abjad. *Roost* hija post fejn l-għasafar jingabru biex jorqdu, u s-siġar folti f'dil-pjazza kennija kienu l-ikbar roost ta' dan l-għasfur f'Malta. Biss biss f'Jannar li għadda l-BirdLife għoddejha 7600 Zakak Abjad deħlin jorqdu hemmhekk.

Imma issa dawn is-siġar żabruhom u hallewhom kwazi zokk biss! **Fejn se jorqdu dawk l-eluf ta' zizka la jaslu lura Malta fil-ħarifa?**

Il-BirdLife kienet ghamlet lista tal-aktar postijiet importanti f'Malta għall-għasafar. Dawn ngħidulhom Important Bird Areas (IBAs), u Pjazza Assedju kienet waħda minnhom. Imma issa li hanxru s-siġar, dil-pjazza nistgħu nroddulha salib u nneħħuha mil-lista!

Aron Tanti

23-24 April 2010. Bil-lejl daħlu xi kriminali fil-Foresta 2000 u qatgħu u qatlu mal-120 siġra. Dawn kienu siġar żgħar li konna ħawwilna fl-2007, kwazi kollha Żnuber. Vandali huma nies ħżiena li jiehdu gost jagħmlu l-ħsara. U vandali tan-natura huma aġar minnhom għax jieħdu gost joqtlu.

Victor Falzon

Reġgħu ġew!

Ir-Runduni reġgħu ġew! Wara xitwa jixxalaw l-Afrika, reġgħu ġew ibejtu. Sa erba' snin ilu, ir-Rundun ma kienu ibejjet f'Malta, imma fl-2008 xi pari bdew ibejtu, u s-sena l-oħra komplew jinfirxu. Rapport aktar dettaljat f'*Il-Huttafa* li jmiss.

Victor Falzon

Wara 70 sena nieqes, il-**Black-footed Ferret** reġa' qed jiggerra fil-prateri tal-Kanada! Is-sena l-oħra l-Parks Canada telqu 34 nemes, u jidher li dir-rebbiegħa ħafna minnhom għadhom f'saħħithom. Nisperaw li ma jdumx ma jibdwew jifjaċċaw iż-żgħar!

Sa l-aħħar sigra

Il-gvern tal-Madagaskar reġa' ħareġ permessi biex jinbigħ kwantità kbira ta' injam illegali. Dan l-injam inqata' minn foresti li taparsi huma parks nazzjonali.

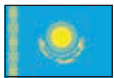
Il-Madagaskar diġà tilef 90% tal-foresti li kellu (jigifieri minn kull 10 sigriet inqatgħu disgħa). U mal-foresti sparixxaw ħafna speċi 'endemiċi ta' lemuri. Għenna tal-art għabuha rovina. Għall-flus.

Jekk rajtu l-films *Madagascar* tafu żgur x'inhuma lemuri.

*speċi endemika. Tinsab hemmhekk biss u mkien iktar fid-dinja.

is-Saga tas-Saiga

Is-Saiga (Saiga Antelope *Saiga tatarica*) huwa animal b'dehra stramba, anke ftit komika. Dan għaliex għandu mnieħru goff u wiesa' qisu tromba mdendla fuq wiċċu! Is-Saiga tgħix fi gruppi kbar fil-wesgħat tar-Russja, tal-Każakstan, l-Uzbekistan u l-Mongolja. Sa 20 sena ilu kien hawn miljuni ta' Saiga, imma f'dawn l-aħħar snin saret kaċċa fuqhom bla kontroll u n-numru spiċċa kważi fix-xejn: Illum bilkemm baqa' 50,000 Saiga fid-dinja. Dan l-aħħar smajna aħbar kerha: fil-Każakstan instabu mat-12,000 Saiga mejtin!

Did-darba ma kinux kaċċaturi, imma jaħsbu li attakkahom mikrobu u l-annimali mietu ma kinux b'saħħithom biżżejjed. Ix-xitwa li għaddiet kienet kiefra ħafna fis-Siberja, u s-Saiga batew ħafna kesħa u guħ.

Tkun ħasra kbira jekk id-dinja ttlef dan l-annimal simpatiku u uniku. Ħasra wkoll għax bi ftit protezzjoni sura, in-numru ta' Saiga jista' jerga' jikber. Imma f'dawk l-inħawi donnu ftit hemm interess fil-ħarsien tal-biodiversità. Basta bl-ajkla fuq il-bandiera...

Mela mhux bħal Malta, għax bilkemm kellna xitwa!

Ftakar!

Dal-poster għalik jekk iġġedded il-miżata fi Klabb Fluttaf.

Waww!

Lura Malta...

Charles Gauci

Kaħlan tal-Penz

Dal-mazzarell jingħaraf minn faxx abjad mal-ġenb ta' ġismu (jidher sew fir-ritratt it-tond). Din hija l-mazzarell mara, għax hija kannella. Ir-raġel ikun blu.

Mazzarell Ġdid

Il-mazzarelli ġmielhom iżidu f'Malta. Sa 10 snin ilu konna nafu biss b'xi 11-il speċi, imma f'dawn l-aħħar ftit snin tfaċċaw speċi godda u n-numru tela' għal xi 17.

L-iktar wieħed ġdid għadu kemm sabu l-ħabib tagħna Charles Gauci ftit granet ilu (12 Ġunju 2010) fir-riserva tal-Għadira. Dan huwa l-**Kaħlan tal-Penz** (Epaulet Skimmer *Orthetrum chrysostigma*), mazzarell komuni fl-Afrika. Fl-Ewropa jinsab biss fi Spanja u l-Portugall. U issa Malta!

B'xorti tajba Charles kellu l-kamera miegħu u ħadlu xi ritratti, li qed jaqsamhom magħna. Hija drawwa tajba li fil-kampanja tkaxkru dejjem kamera magħkom.

X'Nista' Nara Tgħid?

jikteb Jason Aloisio

Hawnhekk qed jgħid li meta jogħdos mill-gholi għall-*priza*, il-Bies jaqbeż it-320km fis-siegha. Fil-fatt il-Bies huwa l-iktar *animal veloci* fid-dinja!

Iss, dak għax ma jafux bija!

Victor Falzon

Il-Bies

Peregrine Falcon

Falco peregrinus

Fost l-iktar tajr tal-*priza* magħruf insibu l-Bies. Jissemma' anke fl-istorja ta' Malta, għax il-Kavallieri kienu jagħtu minnhom kull sena lir-Re ta' Spanja bħala *ħlas* tal-Gżejjer Maltin. Il-Bies Malti kellu fama tajba fil-falkunerija, tant li tlaqqam il-Maltese Falcon. Imma l-kaċċa għall-*ibbalzmar* xorta qerdet il-Bies minn Malta (l-aħħar par sparawlhom fl-1982 minn fuq il-baħar). Daż-żmien naraw biss xi waħdiet tal-passa. Baqa' wkoll tifikira tal-Bies fl-*ismijiet* ta' xi nħawi f'Malta u Għawdex, bħal iRdum il-Bies.

F'pajjiżi fejn jirrispettaw l-ghasafar, il-Bies ibejjet anke fil-qalba tal-*ibliet*: ma' għub ta' knejjes u bini għoli, u jgħin biex inaqqas xi ftit il-problema tal-ħamiem. Kien hemm żmien fl-Ewropa u l-Amerka meta minħabba tip ta' bexx velenuż ħafna il-Bies kien kwazi nqered. Imma dak il-bexx tneħħa u l-Bies reġa' rkupra f'ħafna pajjiżi.

Wara l-gheluq u t-tnaqqis tal-*istaġun* tal-kaċċa fir-rebbiegħa f'Malta, jidher li tfaċċa xaqq dawl għall-Bies f'pajjiżna wkoll. Għad m'hemm xejn ċert, imma nisperaw li l-Bies jagħtina xi sorpriza...

L-istampa tal-Bies meħuda mill-ktieb *Għasafar Madwarna*, li ssib tixtrih mingħand il-BirdLife. Prezz €5.

L-iskrejbuk tal-Fjuri il-Flombejża tas-Sigra

jikteb Jeffrey Sciberras

- Bl-Ingliż **Tree Mallow**
Isem xjentifiku *Lavatera arborea*
- Pjanta goffa u ¹bienni, titwal sa 2m. Il-weraq qishom tal-sardinell imma ferm ikbar u ftit sufin.
- Minn Mejju sa Lulju tkabbar zokk twil bi fjuri roża bil-vini skuri. Iz-żerriegħa qishom ftajjar żgħar - dawn huma li jagħtu l-isem lil dil-pjanta.
- F'Malta tikber l-iktar ħdejn il-baħar, u f'Għawdex tikber iktar 'il-ġewwa fil-gżira, l-iżjed fl-imħarbat.
- Frekwenti f'Malta, komuni f'Għawdex. Tinstab ukoll fuq il-Ġebbla tal-Ġeneral. Probabbli pjanta ²aljena li qed tiżdied.

¹ bienni. Pjanta li tghix sentejn.

² aljena. Iddahlet mill-bniedem minn artijiet oħrajn.

Arnold Sciberras

Mmmm! Qed nistenna dawk il-ftajjar isiru halli nagħmel festa!

SERVIZZ TAL-AMBULANZA għall-animali abbandunati

B'XEJN 24 SIEGHA
KULJUM 21224001
GRAWDEX 9947 5199 - 9980 7067

www.birdinginmalta.com

Thobb l-ghasafar? Mela żur il-websajt **Birding in Malta** għal tagħrif u ritratti fuq l-ghasafar ta' Malta, u anke postijiet tajbin għall-berdwoċing. Dil-websajt ħolquha Nicholas Galea u Steve Zammit Lupi, żgħażaġħ berdwoċers u membri ta' Klabb Fluttaf.

Dehra mill-ajru ta' Rđum il-Madonna,
fil-ponta tal-Aħrax tal-Mellieħa.
Jidhru l-irdum imfarrkin, il-bosk
u anke x-xagħri

Ritratt sabiħ ta'
Aron Tanti.

Proġett Garnija

Mhux bogħod mill-Għadira hemm biċċa art twila hierġa fuq il-baħar. Hawnhekk jgħidulu l-Aħrax tal-Mellieħa, u l-ponta jgħidulha **Rđum il-Madonna** (fuq mappa ta' Malta din tiġi parti mid-denb tal-ħuta!). F'dal-post il-BirdLife għandha proġett importanti: Proġett Garnija.

X'inh **Garnija**? Garnija hija tajra tal-baħar qisha gawwija, u hija kuġina taċ-Ċiefa (ara p.8). Il-Garnija tbejjet f'ħofor fl-irdum, u Rđum il-Madonna huwa l-aqwa post f'Malta għaliha, għax hemmhekk ibejtu mal-500 par Garni. L-istramba hi li jekk tmur hemm bi nhar ma tarax Garnija waħda! Għaliex tgħid? Għax matul il-ġurnata l-Garni jkun qed jistad 'il barra sew mill-art. Fil-bejta jidhol biss bil-lejl, għax jibza' wisq li jarawh il-'predaturi. Imma minkejja dan, il-Garnija xorta bdiet tonqos minn dal-post. U r-raġuni hija tas-soltu: il-bniedem!

Fi Proġett Garnija, li beda fl-2006, il-BirdLife ippruvat issolvi l-problemi tal-Garni. Waħda mill-problemi hija l-firien. Xi nies li jmorru jikkampjaw u jagħmlu barbikjus iħallu ħafna skart, u dan iġib il-firien. Il-firien jattakkaw ukoll il-frieħ tal-Garni fil-bejtiet. Għalhekk il-BirdLife għamlet nases speċjali, u ħelset l-irdum minn mijiet - jekk mhux eluf - ta' firien. Tpoġġew ukoll tabelli biex min iżur jitgħallem fuq il-Garni u jitgħallem jibza' għall-ambjent naturali tal-post. Hemm ukoll gwardjan (il-ħabib tagħna Matthew Borg Cardona) li parti minn xogħlu hi li jeduka lin-nies li jżuru l-post biex ma jkomplux iħammġu.

Rđum il-Madonna huwa mikxuf għall-irjeh u għar-raxx tal-baħar. Il-blat fil-wiċċ jiffirma x-xagħri, ambjent sinjur fil-flora fejn jikber is-**Sagħtar** u diversi orkidi bħall-**Orkida Piramidali** u n-**Naħla** (din fjura mhux insett!). Hemm ukoll numru sabiħ ta' siġar. Barra l-Garnija, hawnhekk ibejtu wkoll iċ-**Ċiefa**, il-**Merill**, il-**Bufula Ħamra** u anke l-**Bilbla**, għasfur li sar skars f'pajjiżna.

Rđum il-Madonna huwa *Natura 2000 Site*, jiġifieri protett mhux biss bil-liġi ta' Malta imma anke bil-liġi tal-Unjoni Ewropea. Taraw hux, kemm hu post importanti!

Garnija

Frank Dhemain

Naħla

Victor Falzon

Finijiet ta' ftuħ. Rđum il-Madonna miftuħ is-sena kollha f'kull ħin, u mhemmx ħlas biex iżzur il-post. L-importanti li min imur iġib ruħu sew: jimxi fil-moġħdijiet, ma jħallix skart, ma jagħmilx storbju, ma jaqtax fjuri, eċċ.

Fid-dinja hawn xi 40,000 speċi ta' brimb. Dawn qegħdin kollha fi grupp kbir jismu **ARAKNIDI**. F'Malta għandna iktar minn 400 speċi, imma ħafna minnhom għadna lanqas nafu xi speċi huma. Baqa' ħafna studju x'isir. Forsi xi ħadd minnkom tal-Klabb għad isir **araknologu!**

**Brimba
Hotbija**

Žebrina

**Qatra
Demm**

**Brimba
Rrigata**

F'ħafna brimb, il-mara tkun ikbar mir-raġel, kultant ikbar minnu sew. Ħafna brimb irġiel li jersqu lejn brimba mara biex forsi tiffansjahom ikunu qed jissugraw ħajjithom, u fil-fatt imsieken spiss jispicċaw... iklja bninal

Dawk ta' tmien saqajn!

Ħafna nies jibzġħu mill-brimb. Min jaf għaliex! Forsi waħħixithom xi tarantula kbira u sufija f'xi film tal-biża! Din hija ħasra, għax il-brimb annimali interessanti immens u jagħmlu affarijiet li jgħibulek l-għira. Kif tafu, ħafna brimb jagħmel l-**għanqbuta** biex jaqbad l-ikel. Il-brimba tibni l-għanqbut minn ħarir speċjali li tagħmlu hi stess. Dal-ħarir huwa bżonnjuż ħafna, u l-brimba tużah għal ħafna affarijiet: biex tibni **tined** fejn tistaħba, **bennieni** f'hiex torqod, **ħbula** biex tiddendel u tixxabbat qisha ninga, **bandli** biex titbandal, tagħmel armi bħal **żbandoli** u **bolas**, **ċilindri tal-arja** biex tieħu nifs taħt l-ilma, u anke **paraxut** biex ittir. Għedtilkomx li se tgħirul!

**Brimba
tal-Fjuri**

**Brimba Kbira
tal-Widien**

Piżawra

Il-brimb kollu jagħmel il-ħarir imma mhux kollu jinseg l-għanqbut. Dawk li ma jagħmlux għanqbut jaqdbu l-ikel billi jikkaċċjaw għalih. Hekk tagħmel il-**Brimba Hotbija**, iż-**Žebrina**, il-**Brimba tal-Fjuri** u l-**Piżawra**. Dawn jaqdbu l-iktar insetti bħal dubbien, naħal, friefet, kamla, kokroċ, nemus u baħrijiet.

Ritratti ta' Victor Falzon

Appuntament maċ- Ċief

Il-ħarġa bil-lanċa li nagħmlu kull sena hija popolari ħafna mal-Klabb. F'dil-ħarġa aħna mmorru ngawdu xi qtajja' ta' Ċief itiru fuq il-baħar viċin tagħna. Das-sajf ukoll l-appuntament maċ-Ċief ħa nżommuh. Dettalji hawn taħt. Nisperaw li narawkom.

DATA
Sibt 10 Lulju 2010
TUL TAL-ĦARĠA
xi 3 sigħat
PREZZ TAL-LANĊA
€5 kull persuna
MERĦBA
*membri Klabb Fluttaf
u l-familja

Ibbukkjaw billi
ċċemplu lill-BirdLife
(21347644/5 hinijiet
tax-xogħol). Tinghataw
iktar dettalji (hin,
post, eċċ.)

Ċans tibbukjaw
għandkom sal-
Erbgħa 7 Lulju 2010,
imma haflu għax
il-postijiet jinhatfu.

Tibagħtux flus
bil-posta - ħlas
isir fil-post.

Jekk il-baħar
jagħmlikom id-
deni, tieklu xejn sa
tliet sigħat qabel
il-ħarġa.

*Membri taht it-8 snin irid jiġi magħhom adult.

MILL-ALBUM TAL-KLABB

Ħarġa tad-9 Mejju 2010 għall-Buskett.

Ritratti Kathleen Mamo

Kaxxi għar-Rundun

Kif tafu, il-flus li ġbarna mill-Mixja Maratona ta' dis-sena qed nużawhom biex inħajru iktar Runduni jbejtu f'Malta. Aħna nafu li r-Runduni spiss ibejtu f'*nest boxes* artifiċjali, basta jkunu ta' certu daqs u forma. Għalhekk bdejna nibnu skoss minn dawn il-kaxxi, u kif taraw mir-ritratti, diġà għandna 30 kaxxa. Imma heqq mhux biżżejjed li jkollok il-kaxxi. Biex ir-Rundun jużawhom, il-kaxxi jridu jkunu x'imkien fl-għoli. Għalhekk qed nibdew insibu bini għoli f'xi nħawi ta' Malta u nwaħħluhom miegħu. Għal dis-sena forsi tard biex ir-Runduni jibdew jużawhom, imma forsi s-sena d-dieħla jithajru. Aħna naraw x'jiġri u ngħidulkom! Sadattant inkomplu nagħmlu iktar kaxxi.

Klabb Fluttaf jgħid grazzi kbira lill-ħbieb tagħna **Michael Falzon** u **John Borg** tal-paċenzja li ħadu biex għamlulna l-kaxxi u tal-biċċa xogħol eċċellenti li għamlu.

Il-Makkja

Elisabeth Conrad

F'dil-biċċa makkja li qiegħda ħdejn San Martin jidhru pjanti taż-Żiju, Żebbuġ, Kappar, Sprag Xewwieki u xi Fannewija niexfa.

Fejn tikber il-makkja?

Il-makkja tista' tikber f'art li darba kienet bosk imma li għal xi raġuni tkun tfaqqret. Dan jiġri jekk per eżempju jinqatgħu s-siġar jew jinharqu, jew jekk il-bniedem idaħħal il-mogħoż jirgħu fih. Dawn l-attivitajiet jikxfu l-ħamrija, li mbagħad titkaxkar mar-riħ jew max-xita u l-art ma tibqax tajba biżżejjed biex fiha jikber bosk.

F'Malta l-makkja tikber l-iktar f'postijiet li ma jintleħqux min-nies, bħall-ġnub weqfin u l-qigħan ta' xi widien, jew taħt xi rдумijiet. F'xi postijiet il-makkja tant hi folta li impossibli tghaddi minn ġo fiha.

F'Malta għandna diversi rqajja' żgħar ta' makkja. Fil-mappa huma daww il-linji rqaq ħodor qishom dud. Jidhru hekk għax ħafna makkja tikber matul il-widien.

Jien ukoll dudu aħdar.

Did-darba ħa nitkellmu fuq il-makkja, ambjent li mhux komuni daqs ix-xaġħri, imma li hawn diversi rqajja' minnu f'pajjiżna.

X'jikber fil-makkja?

Il-karattru ewlieni tal-makkja huwa li fih jikbru arbuxxelli kbar u anke siġar żgħar, li ħafna minnhom iħaddru s-sena kollha. Fost l-ispeċi komuni tal-makkja nsibu ż-**Żebbuġ**, id-**Deru** u l-**Ħarrub**, kif ukoll **Tin**, **Lewż** u **Rand**. Diversi minn dawn is-siġar iddaħħlu Malta mill-bniedem fil-qedem, għax kellhom xi użu (frott, eċċ.). Speċi komuni ta' arbuxxelli jinkludu ż-**Żiju**, il-**Borghom Komuni** u t-**Te Sqalli**. L-arbuxxelli tal-makkja

Il-frott tal-Alaternu maħbub ħafna mill-għasafar.

ġeneralment jogħlew sa xi 3m. Fil-makkja jikbru wkoll diversi pjanti li jixxebilku, per eżempju l-**Liedna**, il-**Pajzana** u r-**Robbja Salvaġġa**, u anke pjanti li jhobbu d-dell tas-siġar u l-arbuxxelli, bħall-**Fannewija** u l-**Garni**. F'xi rqajja ta' makkja nsibu wkoll speċi rari, per eżempju l-**Għargħar** u r-**Rihan**.

Għalfejn jogħlew?

Fil-makkja l-pjanti jikbru iktar għoljin minn daww tax-xaġħri. Dan għaliex il-makkja tikber f'postijiet fejn il-ħamrija tkun iktar fonda u jkun hemm iktar ilma għall-pjanti. Il-makkja spiss ukoll tikber f'postijiet kennija mir-riħ, u għalhekk il-pjanti jkunu jistgħu jogħlew xi ftit bla ma jkissirhom ir-riħ.

U animali?

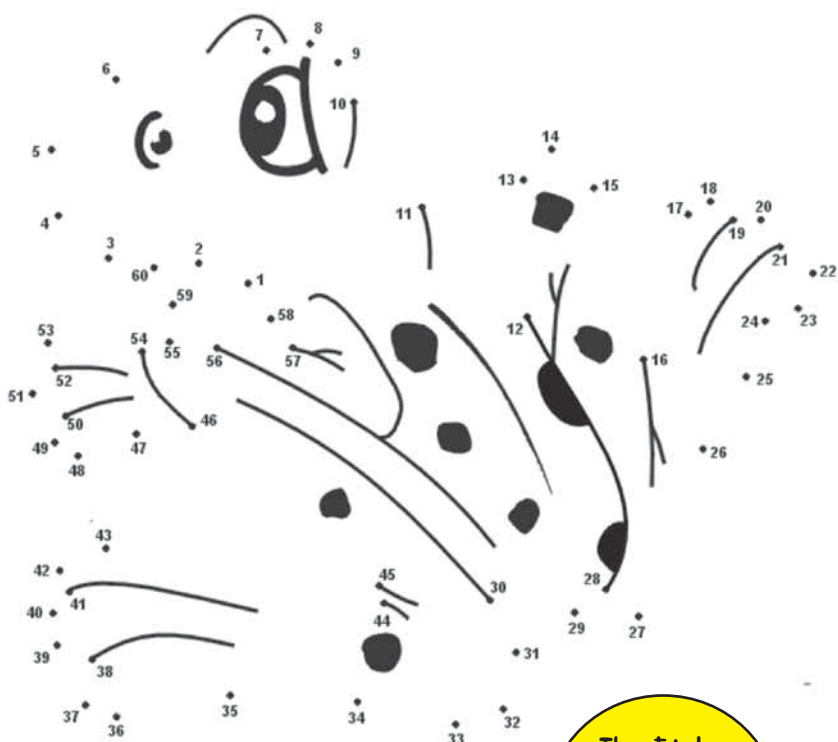
Diversi pjanti tal-makkja jagħmlu frott imlaħħam. Ħafna għasafar jiġġenu għal dal-frott, per eżempju l-**Bufula Sewda**, il-**Bufula Passajra**, il-**Kapinera**, il-**Malvizz** u t-**Tajra Safra**. Il-fjuri ta' dawn il-pjanti jiġbdu lejhom ukoll insetti bħal friefet u baħrijiet, żnażan u ħanfus, u dawn ukoll isibu min jikolhom, bħall-**Kamaleonti** u l-**Brimba Kbira tal-Widien**.

Il-Bufula Passajra spiss taraha fil-makkja.

Nilagħbu tikka! ma' Janet u Amy Gerardi

Għaqqad in-numri minn 1 sa 60 u ara x'jiffacča!

Ibagħtulna t-tpingijiet u r-ritratti li tiegħu. Basta tan-natura.

GALLERIJA

sula
andrea mallia 7

widnet il-baħar
chaanah muscat 13

bucaqq tax-xitwa
danica borg 10

Askya Pizzuto, artist zaġġuzgħa ta' 14-il sena, baġħtitilna sett kartuns ta' għasafar originali. Bi pjaċir inlaqqgħukom ma'...

Il-Kaċċamendula

ITTRA U RITRATT

Għażiż Editor,

Qed nibgħatlek ritratt ta' Għasfur tal-Bejt izoqq lill-fellus tiegħu fil-bitha tagħna, fuq il-gaġġa tal-cockatiels tagħna. Il-fellus kien waqa' mill-bejta u spicča fil-bitha tagħna. Għalhekk il-ġenituri tiegħu kienu kull filgħodu jiġu jzoqqu ż-żgħir tagħhom.

Nieħu pjaċir jekk iġġib ir-ritratt u l-istorja tal-fellus f'Il-Fluttafa. Dejjem tiegħek,

André Deguara
10 snin

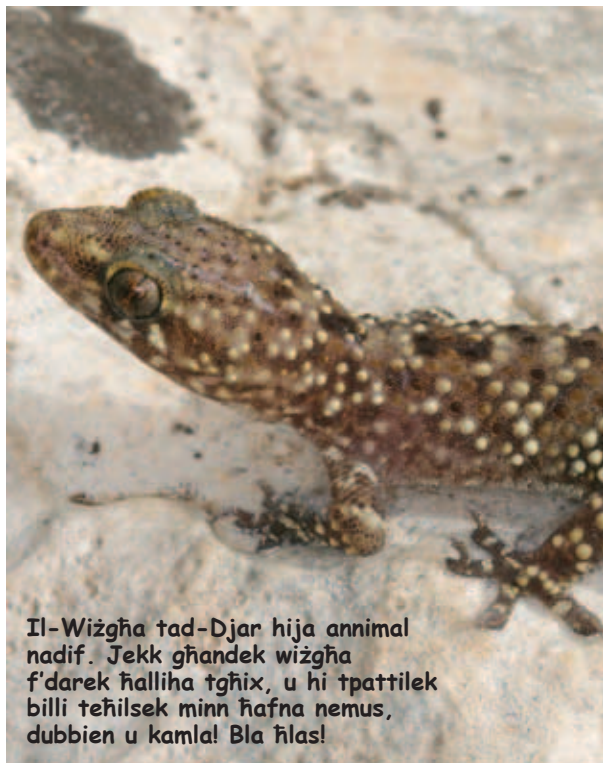
Tgħidx ħmerijiet!

Desirée Falzon iddur dawra ma' xi ħmerijiet li nisimgħu fuq l-animali...

Jekk tmisssek wiżgħa ttellagħlek il-ġilda!

Din ħmerija ta' żmien il-brodu!
Dawk il-boċċi li jkollha huma disinn fuq il-ġilda, mhux mard! Bħal ħafna rettili oħrajn, il-wiżgħa għandha ġilda ħarxa miksija bl-iskwami (*scales*). Il-ġilda tar-rettili hija differenti minn tagħna għax m'għandhiex pori u għalhekk l-animall ma jöhroglux għaraq bħalna. Dan għaliex ħafna rettili jgħixu f'ambjenti nixfin, u importanti li ma jtilfux ilma prezzjuż minn ġisimhom. Għalhekk il-wiżgħa la hija marida b'infezzjoni tal-ġilda, u lanqas m'għandha mard li jittieġed. Temmnux ħmerijiet!

Guido Bonati

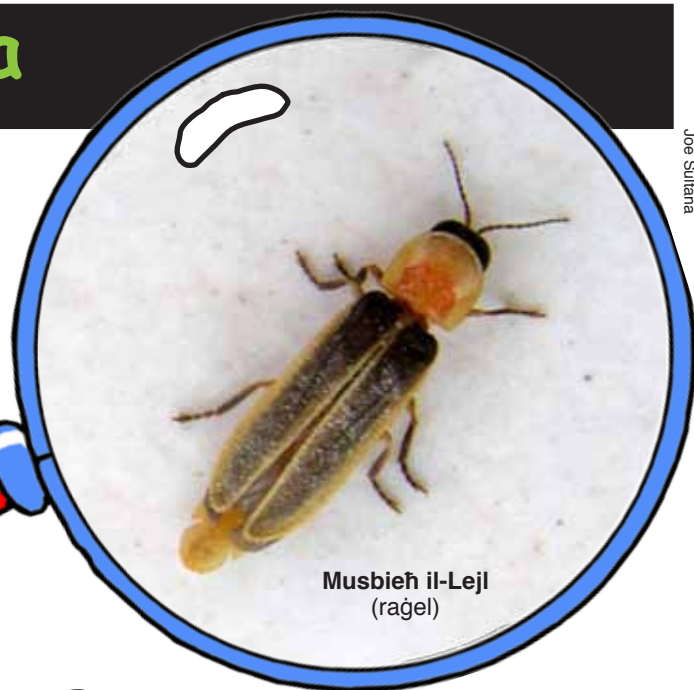
Il-Wiżgħa tad-Djar hija animall nadif. Jekk għandek wiżgħa f'darek ħalliha tgħix, u hi tpattilek billi teħilsek minn ħafna nemus, dubbien u kamla! Bla ħlas!

Ntietef tan-Natura

Ħarsa lejn xi animall żgħar madwarna

Il-Musbieħ il-Lejl

Il-Musbieħ il-Lejl huwa tip ta' ħanfusa, u huwa wieħed minn dawk l-animalli tal-għaġeb li jafu jagħmlu d-dawl! Biex jagħmlu d-dawl ma jużawx l-elettriku imma jużaw kimiċi speċjali f'ġisimhom li meta jithalltu flimkien jixegħlu. Dawn l-animalli jużaw id-dawl biex jikkomunikaw bejniethom fid-dlam, qishom għandhom torċ! Fil-Musbieħ il-Lejl, il-mara biss tagħmel id-dawl u filgħaxija tintefa' f'rokna u tixgħel denbha. Jekk jaraha Musbieħ raġel li jkun qed itir fl-inħawi, jinżel ħdejha.

Musbieħ il-Lejl (raġel)

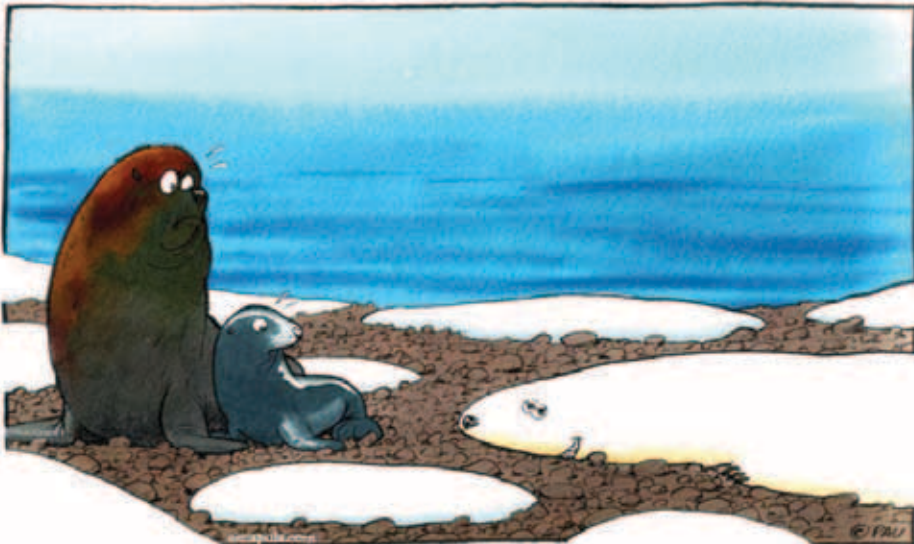
Joe Sutiana

Mill-arti ta' PAU

Ooops!

F'Il-Fluttafa 96 (p.7) kellna għażla sabiħa ta' likeni. Waħda minnhom konna ġibnieħa bi zball bħala Kaloplaka. Fil-fatt dik kienet Żantorja. Skużawna, u grazzi lil Jennifer Fiorentino talli kkorreġithielna.

Victor Falzon

BOV Young Savers Account

aħna ngħinuk tfaddal

Faddal il-flus li taqla' permezz tal-**BOV Young Savers Account** u gawdi minn:

- Karus b'xejn meta tkun faddalt €100 fil-kont
- Rati vantaġġjużi ta' imghax fuq il-flus li ġġemma'.

www.bov.com customercare@bov.com 2131 2020

BOV
Bank of Valletta

Impenn lejn is-Suċċess tiegħek